

Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben**

E tanulmány kiindulópontját a 2011. február 4-én, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán rendezett konferencián elmondott előadásom anyaga képezi. Az előadás szövegének – az időközben hatályba lépett Alaptörvényre tekintettel való – közzétételéhez azt a megoldást választottam, hogy a konferencián előadott részeket érdemben nem dolgoztam át, így azok mintegy pillanatképet nyújtanak a korábbi Alkotmány állapotáról, illetve az alkotmányozás folyamatáról, ideértve az elsőként közzétett új alkotmány-koncepciót is. E pillanatképek rögzítése után kerítettem sort az Alaptörvény büntetőjogi rendelkezéseinek elemzésére egy új, VI. pontban, amely nagy részben a tanulmány korábbi részeire reflektál, célja szerint így hozva létre a tartalmi kapcsolatot a 1989/90. évi köztársasági Alkotmány és a 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény között.

I. A büntetőjog és az alkotmány kapcsolata történeti kontextusban

„A büntetőeljárás jog megalvadt alkotmányjog”, tartja a német szakirodalom.¹ A hasonlat találó, több szempontból is. Egyrészt utal arra, hogy az alkotmányok iránymutatást és impulzusokat adnak a jogalkotó számára a büntetőeljárás, és ezen túlmenően a büntetőjogi szankcionálás alapkérdéseire és rendszeréhez. Ezek az irányelvek és impulzusok a két jogterület közötti sokkal szervezettebb és szorosabb kapcsolatra utalnak, mint a magánjog és az alkotmányjog viszonyában, hisz a büntetőeljárásban, a büntetőjogi felelősség megállapítása során az állam (mint a büntetőhatalom gyakorlója) és az egyén közötti viszony tükröződik.² Másrészt, a szoros kapcsolat ellenére is, a büntetőjognak mind a mai napig megvan a saját fogalmi rendszere; a büntetőjog zárt dogmatikájának (azaz az idézet szerinti alvadságának) túlzott alapjogi, alkotmányjogi felhívása pont a jogbiztonság garanciáit ásná alá.³ A két jogterület között tehát egyrészt nagyon szoros, másrészt igen összetett kapcsolat van.⁴

* PhD, egyetemi docens. SZTE ÁJTK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék

** A tanulmány a Bolyai János kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Így pl. JAHN: „Strafprozessrecht als geronnenes Verfassungsrecht – Hauptprobleme und Streitfragen des § 136a StPO” *JuS* 2005 1057. és köv.

² Vö. TIEDEMANN: *Verfassung und Strafrecht* (Heidelberg 1991) 59.

³ E tendenciához ld. pl. BETTERMANN: *Verfassungskonforme Auslegung. Grenzen und Gefahren* (Heidelberg 1986); kifejezetten a büntetőjoghoz KUHLEN: *Die verfassungskonforme Auslegung von Strafgesetzen* (Heidelberg 2006) 1–52. A vélemény szabadság büntetőjogi korlátai kapcsán a jogbiztonság csökkenését mutatom ki itt: SZOMORA Zsolt: „Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés” in JUHÁSZ – NAGY – FANTOLY (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára* (Szeged 2012) 459–469.

⁴ Az ún. alkotmányos büntetőjog fogalma hazánkban először a 10/1992. (II. 25.) és a 11/1992. (III. 5.) AB határozatokban jelent meg. Az alkotmányjog és a büntetőjog

E szoros összefüggést támasztják alá a történeti fejlődés tényei is. Az alkotmányosság és a büntetőjogi garanciarendszer genezisének a története elválaszthatatlan egymástól: az alkotmányjog és a büntetőjog közötti kapcsolat megteremtése és hangsúlyozása a felvilágosodás korának követelése óta a modern alkotmányok és a büntetőjogi tankönyvek alaprepertoárjába tartozik. Az elmúlt több mint 200 év alkotmányszövegei és büntetőkódexei különböző mélységben és részletességgel ugyan, de a legtöbb esetben előírták az állami hatalom, az *állami büntetőhatalom* korlátozását, eleinte a proklamáció szintjén, később egyre jogiasabb garanciákba ágyazva. A polgári jogállamért folytatott harc Európában sok esetben a jogállami büntetőeljárásért folytatott harccá vált.⁵

A jogállam és a korlátok közé terelt állami büntetőhatalom egymástól való elválaszthatatlanságát jól mutatja mind a XIX. századi, mind pedig a XX. századi hazai jogtörténet. Első pillantásra meglepő lehet, hogy a *jogbiztonság-joguralom-jogállam* fogalmak Magyarországon először nem az alkotmányjogi, hanem a büntetőjogi és természetjogi irodalomban jelentek meg. A jogbiztonság követelményét az első magyar nyelvű büntetőjogi tankönyv, SZOKOLAY István 1848-ban megjelent műve használja először a magyar jogi gondolkodásban. A jogállam fogalma pedig először CSATSKÓ Imrénél jelenik meg 1868-ban, egy büntetőjogi tárgyú munkájában. Az alkotmányjogi irodalmunk a XIX. század utolsó negyedéig a jogállam fogalmáig nem jut el, s bár elemzi például a tulajdon szentségét és a kisajátítást, de azt már nem mondja ki, hogy ezek részletes törvényi szabályozása a jogbiztonság miatt szükséges. E téren tehát a büntetőjog-tudományunk megelőzte az alkotmányjog-tudományunkat, ami valójában nem is meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy 1880 előtt partikuláris büntető szokásjoga volt az országnak, olyan szokásjoga, amelyben még a precedenshez kötöttség sem érvényesül. A tarthatatlan jogbizonytalanság ellen a büntetőjog-tudósok emelték fel először a hangjukat.⁶

viszonyának összefoglalásához, valamint az alkotmányos büntetőjog körüli vitához – a teljesség igénye nélkül – lásd SZABÓ András: „Büntetőpolitika és alkotmányosság” *Jogtudományi Közlöny* 1995/9. 418–424.; NAGY Ferenc: „Az anyagi büntetőjog és az alkotmány” in TÓTH Károly (szerk.): *Alkotmány és Jogtudomány. Tanulmányok Dr. Szabó József professzor emlékére* (Szeged 1996) 79–95.; SZABÓ András: „Büntetőjogi dogmatika – alkotmányjogi dogmatika” *Jogtudományi Közlöny* 1997/7-8. 293–301.; WIENER A. Imre: „Büntetőpolitika – Büntetőjog” in WIENER A. (szerk.): *Büntetendőség Büntethetőség* (Budapest 1997) 11–80.; PALÁNKAI Tiborné: „Alkotmányos büntetőjog. Néhány gondolat az Alkotmánybíróság büntető igazságszolgáltatást érintő határozatairól” in GÖNCZÖL – KERESZSI (szerk.): *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára* (Budapest 1998) 17–33.; PRINCZIGER Péter: „Alkotmányos büntetőjog – adalékok egy zátonyra futott vitához” *Collega* 2000/2. 7–13.; NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része* (Budapest 2010) 22–23. Büntetőeljárás-jogi kérdések kapcsán TÓTH Mihály: *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az emberi jogi ítélkezés tükrében* (Budapest 2000).

⁵ TIEDEMANN (2. lj.) 1–2.

⁶ BATÓ Szilvia: „Rechtssicherheit im ungarischen Strafrecht vor 1848” in: NAGY – KARSAI – SZOMORA (szerk.): *Freiheit – Sicherheit – (Straf)Recht. Schriften des Zentrums für europäische und internationale Strafrechtsstudien* 2. (Osnabrück 2011) 25–45; BATÓ Szilvia: „Büntetőjogi adalékok a jogbiztonság-fogalom kialakulásához Magyarországon” in

A XX. századi történetünket illetően pedig látható, hogy a jogállam követelménye és a nevesített büntetőjogi garanciák az 1989., illetve 1990. évi alkotmánymódosításokkal kerülnek be az Alkotmányba; a magyar alkotmányosság történetében a büntetőjogi garanciák megjelenése elválaszthatatlan az 1989-es jogállami fordulattól.⁷ A diktatúrák leomlása után jellemzően elsődleges szerephez jut a büntetőhatalom korlátainak alkotmányi lefektetése, ahogy nálunk az 1989-es köztársasági Alkotmányban, úgy pl. az 1948-as olasz alkotmányban, vagy az 1978. évi spanyol alkotmányban jelentős súllyal jelenek meg a korábban nem szabályozott büntetőjogi garanciák.⁸ Mivel a büntetőjogi eszköztár a legsúlyosabb szankciórendszer adja az állam kezébe, ezért a hatalom büntetőjogi önkorlátozásának alkotmányi kifejeződése döntő hangsúllyal járul hozzá a *tartalmi alkotmányossághoz és az alkotmány legitimitásának biztosításához*.

II. A büntetőjogi garanciák önálló, alkotmányjogi értelme

A büntetőjog-alkotó feletti valódi kontroll gyakorlásához elengedhetetlen, hogy a jogállami büntetőjog garanciái ne csak az egyszerű büntetőtörvényekben, hanem a jogalkotási szempontból körülbástyázott és sok esetben intézményesített alkotmánybíráskodással megerősített alkotmányokban jelenjenek meg. Az alkotmányi rangú szabályozás biztosíthatja azt, hogy az alkotmányi rangra emelt rendelkezések – pontosan a garanciális jellegük miatt – önálló életre keljenek, és a jogértelmezés során sok esetben függetlenedjenek a büntetőjogi, büntető eljárási dogmatikától és terminológiától. Ahogy *HOLLÁN Miklós és OSZTOVITS András* fogalmaznak, e garanciák önálló materiális értelmezése biztosítja csak azt, hogy az alapjogi védelem ne csak a jogalkalmazóval szemben érvényesüljön, hanem az alól a jogalkotó se vonja ki magát. Ellenkező esetben az alkotmányi garanciák hatókörének megvonását átengednék a jogalkotónak, az egyszerű törvényalkotás terrénumának, ahol is formális fogalommodosításokkal, átcímkezésekkel a jogalkotó kiüresíthetné e garanciákat.⁹

Néhány példa az Alkotmány 57. §-ából. A tisztességes eljárás követelményében megjelenő „vád” fogalom, vagy védelemhez való jog kapcsán megjelenő „büntetőeljárás” fogalma kiterjed a szabálysértési és a fegyelmi eljárásra is. Illetve az Alkotmányban itt használt „büntetőeljárás” kifejezés hatóköre kiterjed a büntetés-végrehajtásra és a nemzetközi bűnügyi jogsegély intézményeire is.¹⁰ Ugyanígy elmondható a nullum crimen sine lege elvénél használt „bűnösnek nyilvánítás” és „büntetéssel sújtás” kategóriáiról, hogy az előbbit nem elegendő a mindenkor hatályos büntetőeljárási törvények, az utóbbit pedig az éppen hatályos büntetőjogi

GÁL (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére* (Pécs 2011) 43–52. (különösen 49–51.).

⁷ Ld. az 1989. évi XXXI. és 1990. évi XL. törvényeket.

⁸ TIEDEMANN (2. lj.) 2.

⁹ HOLLÁN Miklós – OSZTOVITS András: „57. § (1) bek. [A tisztességes eljáráshoz való jog]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja* (Budapest: Századvég 2009) 26. msz.

¹⁰ HOLLÁN–OSZTOVITS (9. lj.) 26–38. msz.; HOLLÁN Miklós – VÉGVÁRI Réka – LÓRIK József: „57. § (3) bek. [A védelemhez való jog]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja* (Budapest: Századvég 2009) 177–196. msz.

szankciórendszer alapján értelmezni. Hogy mi minősül az Alkotmány 57. § (4) bekezdése szempontjából bűnösnek nyilvánításnak és büntetéssel sújtásnak, azt az adott jogág felelősségi rendjének és szankciórendszerének jellegzetességeit figyelembe véve dönthetjük el. Így a nullum crimen elvnek érvényesülnie kell a szabálysértési, sőt a fegyelmi jogban is.¹¹

A büntetőjogi fogalmak önálló alkotmányi értelmét nagyon jól szemléleti például a szabálysértési jog kialakulása a német jogrendszerben. A szabálysértési jog megjelenése a Szövetségi Alkotmánybíróság egy 1967. évi döntésére vezethető vissza, amelyben a karlsruhei testület a bírói út kizárólagosságának sérelme miatt alkotmányellenesnek találta a pénzügyi hatóságok büntetőhatalmát, és maga motiválta a német jogalkotót arra, hogy a büntetőjogtól elkülönülően kialakítsa szabálysértéseket és azok szankciórendszerét.¹² A szabálysértési jog így vált az állami cselekvés önálló területévé a büntetőjog és a közigazgatási jog határán, s szolgált sok területen a dekriminalizáció általános eszközeként.¹³ Ezzel egyébként a szubszidiaritás és az arányosság alkotmányi követelményeinek is eleget téve. Hangsúlyozni kell azonban, hogy *annak ellenére*, hogy a büntetőjog terrénumából és a kizárólagos bírói útból kirekesztett a szabálysértési jog, az továbbra is meg kell, hogy feleljen *az anyagi büntetőjogi garanciáknak*.¹⁴ Ezt mind az Európai Emberi Jogi Bíróság,¹⁵ mind a Bundesverfassungsgericht, mind a magyar Alkotmánybíróság¹⁶ így követeli meg.

A büntetőjogi garanciák érvényesülésének köre tehát szélesebb, mint maga a büntetőjog; úgyis mondhatnánk, hogy a büntetőjognak és a büntetésnek az alkotmányjogi definíciója lényegesen tágabb, mint a büntetőjognak a jogalkotó által megvont *jogági* keretei. A büntetés fogalmának önállósítása kapcsán szemléletes példát nyújt a svéd alkotmány, ahol az értelmezési kérdéseket megelőzendő a normaszöveg expressis verbis a *nulla poena sine lege* elv körébe vonja a vagyonelkobzást és más büntetőjogi következményeket, jellemzően az intézkedéseket is.¹⁷ Ezzel a normaszöveg szintjén kizárja a büntetéseket intézkedéssé átkeresztelő, a garanciák kikerülését célzó esetleges címkézési csalásokat.

III. A büntetőjogi garanciák rendszere az 1989/90. évi Alkotmányban és az új Alaptörvény első koncepciójában

¹¹ HOLLÁN Mikós: „57. § (4) bek. [A nullum crimen elve]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja* (Budapest: Századvég 2009) 294–306. msz.

¹² BVerfGE 22, 49, 77. s köv.

¹³ Hazánkban a szabálysértési jog születése korábbra, 1955-re tehető. Csemegi-Kódex trichotóm rendszerének felváltását követően a szabálysértések megalkotása nálunk is a dekriminalizáció egyik útját jelentette. Vö. NAGY (4. lj.) 19. és 190.

¹⁴ TIEDEMANN (2. lj.) 16.

¹⁵ Ld. pl. az Öztürk-ügyet (*Case of Öztürk v. Germany*, Application no. 8544/79).

¹⁶ Ld. pl. a 29/2000. (X. 11.) AB határozatot.

¹⁷ Az 1974. évi svéd alkotmány II. Fejezet 10. §-a. <http://www.verfassungen.eu/sw/schweden75-index.htm>. Az EU-tagállamok alkotmányainak forrásához a továbbiakban is ld. www.verfassungen.de.

Áttérve a büntetőjogi garanciák rendszerére az 1989/90. évi köztársasági Alkotmányban, elmondható, hogy e rendszer szabályozási szempontból két pillérre épült. Az Alkotmány a garanciák egy részét explicit módon tartalmazza: így az alapjogi fejezetben az 54. § írja elő *a kínzás és kegyetlen büntetés tilalmát*; az 55. § *a személyi szabadsághoz való jogot garantálja*, az 57. § pedig *a tisztességes eljáráshoz való jogról, az ártatlanság vélelméről, a védelemhez való jogról, valamint a nullum crimen sine lege elvről* rendelkezik. A büntetőhatalom további, nem nevesített korlátai pedig generálklauzulákból vezethetők le. A 2. §-ban deklarált jogállamiság követelményéből fakad az *arányosság elve*, a *büntetőjog ultima ratio jellege*,¹⁸ és részben a *ne bis in idem* elve is. Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogból vezeti le *a bűnösségen alapuló felelősség elvét*,¹⁹ továbbá ide is kapcsolható a *ne bis in idem* elve. Ezek mellett a 8. § alapjog-korlátozási rendelkezései is a büntetőhatalom korlátját képezik.

Az említett *generálklauzulák* és a nevesített korlátok közötti viszonyról elmondható, hogy valamennyi nevesített korlát a specialitás viszonyában áll a jogállam követelményéhez képest, amelyből az 55. és 57. § rendelkezései levezethetők.²⁰ Külön szabályozás hiányában is jogállami garanciát jelent a tisztességes eljárás követelménye, az ártatlanság véelme vagy az anyagi jogi legalitás elve. Kérdésként merülhet fel, hogy akkor miért van szükség a speciális rendelkezésekre, illetve mennyire van szükség, ha egy-két generálklauzula is ugyanazt a korlátozást képes biztosítani. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy amennyiben egy alkotmány szűkszavú a büntetőjogi garanciákat illetően, akkor az alkotmánybíróságnak minden korlátot egy-két generális fogalomból kell kiolvasztania, ami egyrészt az alkotmányozó hatalom és az alkotmánybíróság között kompetencia-eltolódást eredményez, másrészt az alkotmánybíráskodást mint kontrollfolyamatot lényegesen meg is nehezíti.²¹ Emellett óhatatlanul az adott generális kategóriák, így a jogállam fogalmának túlzott igénybe vételével és ezáltal inflálódásával jár.²²

A *speciális rendelkezések* az Alkotmányban középutasnak mondhatók európai összehasonlításban, sem nem szűkszavúak, sem nem túl részletezőek. Számuk és részletezettségük csökkentése semmi esetre sem kívánatos, s ebből a szempontból nem mutat kedvező képet az *új Alkotmány első közzétett koncepciója* (továbbiakban: Koncepció).²³ A Koncepció ugyanis csak a nevesítés szintjén tartalmazza a

¹⁸ Ld. 30/1992. (V. 26.) AB határozat. Az ultima ratio elv AB határozatokban való megjelenését elemzi KARSAI Krisztina: „Az ultima ratio elvről – másképpen” in JUHÁSZ – NAGY – FANTOLY (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára* (Szeged 2012) 255–258.

¹⁹ Ld. 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

²⁰ Az 57. §-hoz lásd HOLLÁN Miklós (11. lj.) 272. msz.; HOLLÁN–OSZTOVITS (9. lj.) 22. msz.

²¹ Idekapcsolható CHRONOWSKI Nórának a konferencia nyitóelőadásában elhangzott megállapítása, miszerint az alapjogok megfelelő specifikációja az alkotmány tartóssága érdekében is szükséges.

²² Utóbbi megállapításhoz ld. TIEDEMANN (9. lj.) 11.

²³ Az előadás időpontjában a FIDESZ és KDNP frakciók által benyújtott T/2627. sz. törvényjavaslat, valamint a Szili Katalin által benyújtott T/2628. sz. törvényjavaslat még nem

tisztességes eljárás elvét, a védelemhez és a jogorvoslathoz való jogot, valamint az ártatlanság vélelmét; a nullum crimen elv megfogalmazása („Senkit sem lehet büntető ítélettel sújtani olyan cselekmény miatt, mely az elkövetéskor nem volt bűncselekmény”) pedig legalábbis baklövésnek minősíthető.²⁴ Hogy mit is akarnak a Koncepció készítői e büntetőjogi garanciákkal, az e szövegből egyáltalán nem olvasható ki. Ha arra gondolunk, hogy a tömör, magalkotmányi jelleg a prioritások között szerepel, vagy ha a több mondatban túlrészletezett öröklés jogát,²⁵ vagy a hosszasan ecsetelt vallásszabadságot nézzük,²⁶ akkor a contrario az a rossz benyomásunk is kialakulhat, hogy a büntetőjogi korlátok kapcsán a jogalkotó nem kívánja átvenni a hatályos normaszöveg részleteit.²⁷ Ez semmi esetre sem fogadható el, hisz valójában további garanciák nevesítésére volna szükség, semmint a szabályozás kurtítására.

Konkrét példaként kiemelendő, hogy a személyi szabadsághoz való jog Koncepcióban található formája nem tartalmazza e jog lényeges garanciáját jelentő bíró elé állításhoz való jogot és annak egyes elemeit (így a meghallgatáshoz való jogot és a haladéktalan döntéshez való jogot). Nem rendelkezik továbbá a kártalanításhoz való jogról sem. S bár – ahogy szinte valamennyi büntetőjogi garancia esetében – a nemzetközi emberi jogi egyezmények e jogosítványokat részletesen tartalmazzák, egy jogállami alkotmány nem mondhat le ezek előírásáról, hisz e szabadságvédő garanciák megteremtése nélkül nincs tartalmi alkotmányosság.²⁸ Ehhez fogható mértékű, *súlyos hiány a koncepcióban a kínzás és kegyetlen bánásmód tilalmának elmaradása.*

IV. Hiányzó garanciák az 1989/90. évi Alkotmányban

A személyi szabadsághoz való jog tekintetében az Alkotmányban szabályozott helyzet is mutat hiányosságot, elsősorban a bírói döntés nélküli fogvatartási idő tekintetében. Az 55. § (2) bekezdése a „lehető legrövidebb időn belüli” bíró elé állításról rendelkezik, ezzel a jogági szabályokra bízva a maximális időtartam meghatározását. Ha a büntetőeljárás örizetet nézzük, ez jelenleg a Be. 126. § (3) bekezdése szerint 72 órát jelent. Ez európai összehasonlításban, illetve a strasbourgi emberi jogi bíróság gyakorlatát alapul véve, az éppen tolerálható felső határhoz tartozik: a háromnapos fogvatartás kivételes körülmények között fogadható csak el, a négynapos fogvatartás pedig még kivételes körülmények között is jogszerűtlen.²⁹ Több európai alkotmány konkrétan meghatározza az ilyen fogvatartás lehetséges

volt ismert, így e tanulmány e helyütt a korábbi, elsőként közzétett koncepcióra rezonál. A koncepció teljes szövegéhez ld.

<http://www.vasarnapihirek.hu/files/public/cikkepek/9497/File/alkotmanykonceptio.pdf>.

²⁴ Koncepció – Alapvető jogok és köteleességek 2. pont.

²⁵ Koncepció – Alapvető jogok és köteleességek 3. pont.

²⁶ Koncepció – Alapvető jogok és köteleességek 2. pont.

²⁷ Az utóbbi túlszabályozott kérdések ugyanis a koncepció normaszöveg jellegét erősítik.

²⁸ TÓTH Gábor Attila: „55. § [A személyi szabadsághoz való jog]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja* (Budapest: Századvég 2009) 3. msz.

²⁹ TÓTH (28. lj.) 66. és 70. msz.

leghosszabb tartamát. A szlovén alkotmány 24 óráról rendelkezik (19–20. cikk), a cseh alkotmány 24 órán belüli bírói elállítást, majd 24 órán belüli bírói döntést ír elő (8. cikk), a portugál alkotmány 48 órát (28. cikk), míg a spanyol 72 órát határoz meg (17. cikk). A német alaptörvény az őrizetbe vételt követő nap végét jelöli meg felső határként (104. cikk).³⁰ Az új alkotmányban nálunk is kívánatos lenne az időtartam rögzítése, esetleg annak a jelenlegi 72 óráról való csökkentése.

További adóssága a jogalkotónak a halálbüntetés tilalmának alkotmányi kimondása. Az ugyan tény, hogy az Alkotmánybíróság döntéséből, valamint az EU Alapjogi Kartájából és az Európai Emberi Jogi Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyveiből Magyarországra nézve is kötelező a halálbüntetés minden körülmények közötti tilalma, azonban ennek az alkotmányban való kimondása komoly szimbolikus jelentőséggel bírna, és ezáltal talán nyugvópont felé terelné a halálbüntetés kapcsán hazánkban még mindig fel-fellángoló vitákat.³¹ A büntetőjog szimbolikus jellege és ennek elfogadhatósága jogtudományi viták tárgyát képezi, de ha a jogalkotó nem egyszer tényleg szimbolikus eszközként nyúl a büntetőjoghoz,³² akkor a másik oldalon tekintse ugyanilyen hangsúlyos szimbólumnak a büntetőhatalom korlátainak, s így a halálbüntetés tilalmának kimondását. Csak néhány példa, a teljesség igénye nélkül: tiltja a halálbüntetést a szlovén (17. cikk), az olasz (27. cikk), a spanyol (15. cikk), a cseh (6. cikk), a svéd (II. Fej. 4. §), a svájci (10. cikk) és a német alkotmány (102. cikk).³³ *Jakab András* magántervezetében szerepel a tilalom, fontos lenne, hogy tételes joggá váljon.³⁴

Adóssága van még a jogalkotónak a büntetés-végrehajtási jog területén is. Egyrészt elengedhetetlen a joganyag átfogó törvényi szintű szabályozása, és így az 1979. évi 11. tvr. (Bv.tvr.) teljes körű kiváltása.³⁵ Nálunk e folyamat még mindig nem zárult le. Ezzel együtt az Alkotmányban is kívánatos lenne a büntetés-végrehajtási joghelyzet legalábbis minimális említése, hisz az alapjogi garanciáknak – természetesen figyelembe véve a jogerősen végrehajtandó büntetés tartalmát – a büntetés-végrehajtás során is érvényesülniük kell.³⁶ Példaértékű ebből a szempontból a spanyol alkotmány, amelynek 25. cikkelye célként jelöli meg a

³⁰ Ld. <http://www.verfassungen.eu/sl/index.htm>; <http://www.verfassungen.eu/cz/verf93-i.htm>; <http://www.verfassungen.eu/p/>; <http://www.verfassungen.eu/es/verf78-index.htm>; <http://dejure.org/gesetze/GG>.

³¹ *CHRONOWSKI Nóra* plenáris nyitóelőadásában hangsúlyozta, hogy az ilyen kérdéseket nem elegendő a nemzetközi jogra hivatkozással kezelni, az elsődleges belső jogforrás az alkotmány, amelynek ki kell fejeznie a nemzetközi standardokkal való azonosulást.

³² A köznyugalom elleni bűncselekmények (Btk. XVI. Fej. II. Cím) köréből elég csak a 269/A., 269/B. és 269/C. §-okra gondolni.

³³ A forrásokhoz ld. www.verfassungen.de.

³⁴ Magántervezet 18. § (2) bek. *JAKAB András: Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei* (Budapest: HVG Orac 2011) 97.

³⁵ Itt említhető, hogy a német Szövetségi Alkotmánybíróság 1972-ben kifejezetten kötelezte a jogalkotót a büntetés-végrehajtás törvényi szintű szabályozására, amit a jogtudomány akkor már közel 100 éve követelt (BVerfGE 33, 1, 13; BVerfGE 40, 276, 283.).

³⁶ Ld. *NAGY Ferenc: „Alkotmány – szabadságelvonás – büntetés-végrehajtás”* in *TÓTH Károly* (szerk.): *In memoriam Dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár* (Szeged 1991) 245–262.

reszocializációt, a végrehajtás során kimondja a kényszermunka tilalmát, valamint a szociális biztonsághoz és a kultúrához való jogot. A bolgár alkotmány is előírja a fogvatartotti jogok biztosítását (31. cikk).

V. Büntetőjog-alkotási kötelezettség az alkotmányban

Eddig a büntetőhatalom korlátairól esett szó, röviden térjünk ki a büntetőjogi garanciák egy másik aspektusára, a *büntetőjog általi védelem garanciájának* kérdésére. Feladata-e egy alkotmánynak, hogy bizonyos helyzetekre garantálja a büntetőjogi szankcionálást, azt a jogalkotó számára kötelezőként írva elő? Ha e kérdést az alkotmányok rendelkezései és az alkotmánybíróági gyakorlat figyelembe vételével vizsgáljuk, akkor a következő kép rajzolódik ki.

Vannak alkotmányok, amelyek kifejezett büntető rendelkezéseket tartalmaznak. Ebből a szempontból egészen egyedülálló a svájci alkotmány, amely a 123a–b cikkelyeiben részletes előírásokat tartalmaz az erőszakos, valamint a szexuális bűnelkövetők életfogytig való elzárásáról (csak mellékesen ugyan, de megjegyzendő: még e szabályok sem tekinthetők a magyar megoldással egyenértékű tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek³⁷). Kizárja továbbá a svájci alkotmány a gyermekek sérelmére elkövetett pornográf és egyéb nemi deliktumok elévülésének a lehetőségét.³⁸ Ilyen részletes büntetőrendelkezések más európai alkotmányban nem találhatók, de az olasz alkotmány 13. cikkelyében találkozhatunk pl. a fogvatartottak testi és lelki bántalmazásának büntetni rendelésével (ami egyben korlátként is értelmezhető!), a spanyol alkotmányban a természeti kincsek és a környezet védelmére hivatott pönalizációs kötelezettséggel (45. cikk), a bolgár alkotmány szerint pedig szigorúan büntetendő a hazaárulás (59. cikk).

Arra is találhatunk példát, hogy explicit pönalizációs norma nélkül is levezethető egyes kérdésekben a büntetőjog általi védelem kötelezettsége az alkotmányból. Így például a német alaptörvény ugyan nem tartalmaz kifejezett kriminalizációs előírást, de a német Alkotmánybíróság a magzatelhajtást vizsgáló két nagy döntésében is (1975 és 1993) kimondta, hogy a magzat élethez való jogára tekintettel nem fogadható el, hogy az állam az ún. határidős modell keretében, azaz a fogantatástól eltelt meghatározott ideig további feltételek támasztása nélkül lemond a terhesség-megszakítás büntetendőségéről. A később bevezetett indikációs modell kapcsán is úgy rendelkezett a Bundesverfassungsgericht, hogy a büntethetőség

³⁷ A rendelkezés 1. pontja ugyanis csak azoknál az extrém veszélyes elkövetőknél zárja ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, akiknél kizárt egy esetleges terápia eredményessége. Ellenben a 2. pont – a terápia kérdésével kapcsolatban – pontosan körülírt körülmények között lehetővé teszi az elítélt veszélyességének újbóli orvosi szakvéleménnyel való felülvizsgálatát a büntetés végrehajtása során, s így akár a feltételes szabadságra bocsátást is. Ilyenre a magyar Btk. szerinti tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetében nincsen lehetőség.

³⁸ A svájci alkotmány hatályos szövegéhez ld. <http://www.admin.ch/ch/d/sr/1/101.de.pdf> (e normaszöveg 2011.01.01-től van hatályban).

akadálya nem képezhet jogellenességet kizáró okot.³⁹ Ez nem más, mint a büntethetőségi akadály dogmatikai szintjével kapcsolatos előírás, azaz kifejezett büntetőjog-dogmatikai állásfoglalás.

Ha e kérdésből lépünk tovább a magyar helyzet vizsgálatára, akkor elmondható, hogy a magzatvédelem kérdésében a magyar Alkotmánybíróság másként döntött, mivel az Alkotmányból nem következik a magzat jogalanyisága, és így az élethez való korlátozhatatlan joga. Ugyanakkor a magyar AB is rögzíti, hogy a terhesség-megszakítás feltételek nélküli engedélyezése nem lehet alkotmányos, azt viszont nem mondja ki, hogy a védelmet ilyen esetekben büntetőjogi szankcionálással kell biztosítani.⁴⁰

A magyar Alkotmány a diszkrimináció tilalmának megsértése kapcsán tartalmaz a kriminalizációs előírást [70/A. § (2) bek.], ennek a Büntető Törvénykönyv több rendelkezése és további jogágak számos jogszabálya eleget is tesz, ahogy azt az Alkotmánybíróság a 41/2007 (VI. 20.) AB határozatában ki is mondta. Azaz az Alkotmányban foglalt jogalkotási kötelezettség nem értelmezhető úgy, hogy a diszkrimináció tilalmának megsértését *sui generis* bűncselekményi tényállás keretében kellene kriminalizálni. Az Alkotmánybíróság számos – nem csak mulasztásos alkotmánysértést vizsgáló, hanem normakontrollra irányuló – döntésében is rögzítette, hogy a bűncselekmények megalkotása törvényhozói kompetencia, e körben a széleskörű mérlegelési joga van a jogalkotónak, és az Alkotmánybíróság nem kötelezheti a jogalkotót különös részi tényállások megalkotására. Az egyik legutóbbi, 2010-ből származó releváns döntés az elkövetőtől függő helyzetben lévő tizennyolc év alattiakkal folytatott homoszexuális cselekmények büntetlensége kapcsán zárta ki a jogalkotó büntetőjog-alkotási kötelezettségét.⁴¹

Ha *de lege ferenda* kell állást foglalni, véleményem szerint az Alkotmány minden további nélkül nélkülözheti a pönalizációs rendelkezéseket. A tartalmi alkotmányossághoz és az alkotmány legitimitásához a büntetőjogi korlátok lefektetése elengedhetetlen, és a korunkat jellemző kriminalizációs hullám és növekvő büntetőjogi szigor mellett e korlátoknak ténylegesen hangsúlyos szerep kell, hogy jusson. A jelenkor kriminalizációs folyamatait, a jogalkotó elharapózott büntetőjogi aktivitását figyelembe véve, illetve amikor olyan időket élünk, hogy a büntetőjogi szigorítások a választási ígéretések elengedhetetlen kellékei, nem látszik olyan indok szükségesnek, amely bizonyos esetekre alkotmányos kriminalizációs kötelesség előírását tenné szükségessé.

VI. Büntetőjogi garanciák az Alaptörvényben

³⁹ A német jogalkotási folyamatok és alkotmánybírósági reakciók összefoglalásához ld. SCHÖNKE - SCHRÖDER - ESER: *Strafgesetzbuch* 27. Aufl. (München: C.H.Beck 2006) 218. és köv. §-ok bevezetője (Vorbem. §§ 218 ff), 2–8. msz.

⁴⁰ 64/1991 (XII. 17.) AB határozat.

⁴¹ 882/E/2002 AB határozat, ABK XIX. évf. 12. szám. A büntetlenség – a függő helyzetre egyébként tekintettel nem lévő – Btk. 199. § (természet elleni fajtalanság) 2002. évi alkotmánybírósági megsemmisítésével összefüggésben állt elő [37/2002 (IX. 4.) AB határozat].

Konferencia-előadásomat a következőkkel zártam: az új alkotmányban nem engedhető meg a jelenlegi nevesített garanciák bármelyikének elhagyása, illetve lakonikusabb szabályozásuk sem. Kívánatos lenne a nullum crimen / nulla poena sine lege elvének pontosabb megfogalmazása,⁴² továbbá a bírói döntés nélkül fogvatartási idő maximálása és a halálbüntetés tilalmának kimondása. Pozitív fejlemény lenne, ha a büntetés-végrehajtási joghelyzet valamilyen minimális formában bekerülne az alkotmányba.

A következőkben e kívánalmakhoz képest is vizsgáljuk meg a 2012. január 1-jén hatályba lépett új Alaptörvény rendelkezéseit. A speciális büntetőjogi rendelkezésekkel kapcsolatban pozitívként említendő, hogy az Alaptörvény – a Koncepcióval ellentétben – lényegében teljesen egészében megtartotta az Alkotmány rendelkezéseit. A speciális garanciák gerincét képező 55. és 57. §-ok az Alaptörvény IV. és XXVIII. cikkében kaptak helyet. A rendelkezések köre tehát nem szűkült és a szabályozás sem lett indokolatlanul rövidebb.

VI.1. Hiányok

VI.1.1. Továbbra is hiányzik a *személyi szabadság bírói döntés nélkül elvonása* időtartamának alaptörvényi maximálása. Ugyanakkor a jelenlegi büntetőjog-alkotási folyamatok ismeretében egyelőre illúzióknak tűnik e garancia alkotmányi szintű pontosítása, hisz a jogalkotói tendencia éppen a kívánatossal ellentétes irányú. Az ún. kiemelt jelentőségű ügyekre vonatkozó külön eljárás (Be. XXVII/A. Fejezet) törvénybe iktatásával az őrizet lehetséges tartamát százhusz órában határozták meg. A fent írtakra figyelemmel e rendelkezés egyértelműen ellentétes a Római Egyezményel, s – részben emiatt is – az Alkotmánybíróság az egyik utolsó *actio popularis* alapján hozott döntésében megsemmisítette – többek között – a százhusz óras őrizet szabályát.⁴³

VI.1.2. A *halálbüntetés tilalmának* kimondásával sajnos az Alaptörvény is adós maradt. JAKAB András állapítja meg ugyanakkor, hogy XIV. cikk (2) bekezdésében foglalt kiutasítási és kiadatási tilalomból *a minore ad maius* az a következtetés vonható le, hogy ha a kiutasítás, kiadatás korlátját képezi az, ha a kiutasítással vagy kiadatással érintett személy az adott országban halálbüntetés veszélyének lenne kitéve, akkor Magyarországon sem lehet helye a halálbüntetés kiszabásának és végrehajtásának.⁴⁴ Az érvelés helytálló, a kérdés azonban továbbra is nyitva áll: ha az EU Alapjogi Karta 19. cikk (2) bekezdése alapján felvetett ez – az implicit halálbüntetési tilalmat is tartalmazó – norma az Alaptörvénybe, akkor vajon miért

⁴² Önálló tanulmányt tenne szükségessé a „nullum crimen elv” vizsgálata. A hatályos alkotmányi rendelkezés kitűnő elemzését és kritikáját adja HOLLÁN Miklós (11. l.) 263–383. msz.

⁴³ A Be. 554/G. §-a 2011. július 13-én lépett hatályba, majd az Alkotmánybíróság a 166/2011. (XII. 20.) AB határozatával, 2011. december 19-én megsemmisítette. Hangsúlyozandó, hogy a megsemmisítésre akkor is sor került volna, ha a kifogásolt Beszabályt már az Alaptörvény alapján kellett volna elbírálni. Az ügy további érdekességét adja, hogy az absztrakt normakontrollra irányuló beadványt a Legfelsőbb Bíróság elnöke nyújtotta be, amelyre az Alkotmánybíróság fennállása óta nem volt példa.

⁴⁴ JAKAB (34. l.) 217.

nem deklaráltuk az Alapjogi Karta 2. cikkével, vagy a Római Egyezmény 13. kiegészítő jegyzőkönyvével⁴⁵ összhangban a halálbüntetés kifejezett tilalmát. A helyzet egyre kínosabb. A halálbüntetés tilalmának effajta „bűjtott kommunikálása”, illetve a politika diskurzusban a nemzetközi egyezményekre való „mutogatás” egyre inkább azt a látszatot kelti, hogy az alkotmányozó hatalom továbbra sem tud vállaltan azonosulni a halálbüntetés tilalmával, s e tilalmat nem kívánja a választópolgárok felé egyértelműen kinyilvánítani. Éppen abban az Alaptörvényben nem, amelynek szimbolikus értékét a korábbi Alkotmányhoz képest nagyságrendekkel túlhangsúlyozzák.

VI.1.3. A korábbiakban írtak alapján látható, hogy a *büntetés-végrehajtási joghelyzet* minimális megjelenítésére sajnálatos módon az Alaptörvényben sem került sor.

VI.2. Új rendelkezések, módosítások

VI.2.1. Az Alaptörvény explicit büntetőjogi tartalmú rendelkezési gyarapodtak az Alkotmányhoz képest. Így a halálbüntetés tilalmának hiánya még szembeötlőbb, amikor az Alaptörvény új rendelkezései között felfedezzük például az *emberkereskedelem tilalmát* [III. cikk (1) bek.], amely az Alapjogi Karta 5. cikk (3) bekezdésének való megfelelést szolgálja. E tilalom egyaránt vonatkozik az államra és az állampolgárokra is, utóbbiak e magatartása bűncselekményt képez. Ezen felül a Btk. XII. Fejezet II. Címének, azaz az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények alkotmányos alapjait találhatjuk meg az Alaptörvény III. cikkében.⁴⁶

VI.2.2. Az Alkotmánybíróság korábban a jogállamiság generálklauzulájából vezette le,⁴⁷ az Alaptörvényben már explicit tilalomként szerepel a *ne bis in idem elve*, azaz a kétszeres elítélés tilalma [XVIII. cikk (6) bek.].⁴⁸ A korábbiakhoz képest újdonság, hogy a külföldi ítéletek büntetőeljárás, illetve elítélést kizáró elismerése már nem csak az Európai Unión belül lesz lehetséges, hanem akár további két- vagy

⁴⁵ Kihirdette a 2004. évi III. törvény.

⁴⁶ III. cikk (1) Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani. Tilos az emberkereskedelem. (2) Tilos emberen tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni. (3) Tilos az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznoszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás.

⁴⁷ GYÓRFI Tamás et al.: „2. § [Alkotmányos alapelvek; ellenállási jog]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja* (Budapest: Századvég 2009) 105–109. msz.

⁴⁸ XXVIII. cikk (6) A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

többoldalú nemzetközi szerződések alapján.⁴⁹ A (6) bekezdés szövege e tekintetben korrelál a *nullum crimen elv* módosításával.

VI.2.3. Újdonság az Alaptörvényben az *önvédelem* alapjogként kodifikálása [V. cikk].⁵⁰ Büntetőjogi szemmel ugyanakkor aligha található magyarázat arra, hogy a büntetőjogi jogos védelemből a „más személyének, javainak” a védelme alapjogként miért nem lett elismerve. *A contrario* ebből arra kellene következtetnünk, hogy a másokat ért jogtalan támadás elhárítása más mérce és megítélés alá kellene, hogy essen, tagadva e jog alapjogi jellegét? Az Alaptörvény V. cikke ebben a vonatkozásban inkább tükröz laikus, mint jogászai megközelítést. Ugyanakkor a „más általi védelmet” az V. cikk nem teszi alkotmányellenessé – tehát a jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyvön nem kell változtatni e tekintetben –, mert nem zárja ki, hogy törvény szélesebb körben biztosítsa a jogos védelem lehetőségét az alaptörvénybeli deklarációhoz képest. Ez egyértelműen következik az alapjogi jellegből, amely az állam büntetőhatalmával szemben állít fel korlátot. Az állam a saját büntetőhatalmát az alkotmányban lefektetettnél szélesebb körben korlátozhatja, alkotmányellenes a korlátok szűkítése lenne.

Az is kiemelendő, hogy az V. cikkből az *önvédelem* gyakorlására nézve *semmilyen normatív mérce nem vezethető le*, ezen alapjog gyakorlása feltételeinek meghatározását törvényre (a Btk.-ra) bízva az Alaptörvény. Így nem következik az V. cikkből, hogy a Btk. bármely hatályos rendelkezésén és az azt kitöltő bírói gyakorlaton változtatni kellene.⁵¹

Az Alaptörvény körüli ún. társadalmi egyeztetés során, majd a hatályba lépést követően tett egyes szakmai nyilatkozatok komoly félreértéseket idézhetnek elő az *önvédelem* alapjogának értelmezése kapcsán, különösen a címzettek, a laikus állampolgárok körében. Le kell szögezni, hogy *az önvédelem jogának ilyen formában való alaptörvényi kodifikálása a szükségesség-arányosság mércéjének semmilyen megváltoztatását nem jelenti, és nem is indukálja*. A bírói gyakorlatnak az Alaptörvény és a Btk. figyelembe vételével nem szükséges az eddigi mércéin változtatnia. A mércén változhat ugyan a büntetőjog-alkotó, de ha például megengedné az élet kioltását vagyon elleni támadás elhárítása érdekében, akkor egy ilyen rendelkezést a normatív mércét nem tartalmazó V. cikk sem tenne alaptörvénykonformmá. Az élethez való joggal való kollízió egy ilyen rendelkezést továbbra is

⁴⁹ E körben említendő az ún. EUN-megállapodás (Az Európai Unió tagállamai, valamint Izland és Norvégia közötti átadási eljárásról szóló megállapodás), amelyet a 2007. évi CLXVII. törvény hirdetett volna ki. E törvény egyes rendelkezéseit azonban az Alkotmánybíróság – előzetes normakontroll keretében – a 32/2008. (III. 12.) AB határozatával megsemmisítette. Az EUN-megállapodást azóta sem ratifikáltuk. Az alkotmányellenesség megállapítása vitatható. Ld. KARSAI Krisztina – LIGETI Katalin: „Magyar alkotmányosság a büntetőjogi jogsegélyjog útvesztőiben” *Magyar Jog* 2008/6. 399–408. Válaszként KOVÁCS Péter: „Az EUN-megállapodás és az alkotmányosság” *Magyar Jog* 2008/6. 409–413.

⁵⁰ V. Cikk: Mindenkinek joga van a törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.

⁵¹ Így minden további nélkül alaptörvénykonform a Btk. 29. § lakonikusan megfogalmazott szükségességi mércéje, valamint a megelőző védelmi intézkedés szabályait lefektető 29/A. § „élet kioltására nem alkalmas” arányossági rendelkezése.

alkotmányellenessé tenne, figyelemmel az európai emberi jogi standardokra is.⁵² A vagyonvédelem szabályozásának jövőjével kapcsolatos aggályok nem indokolatlanok, hiszen e szempontból erősen vitathatónak tűnik a február elején közigazgatási egyeztetésre bocsátott új Btk.-tervezet vonatkozó része.⁵³ Ráadásul a bírói gyakorlatban már most is találunk szakmai-dogmatikai hibáktól hemzsegő olyan döntést, amely mintha a jogalkotót megelőzve kívánta volna e kérdésben a védekezők jogosítványait aggályos módon kiterjeszteni.⁵⁴

Bár az V. cikk szükségességi-arányossági mércét nem tartalmaz, az önvédelem jogának Alaptörvénybe iktatása abból a szempontból mégis jelentős, hogy az *alkotmányjogi panasz* meg fogja teremteni annak a lehetőségét, hogy – a jogalkotó és a büntetőbíróság mellett – az Alkotmánybíróság is aktív alakítójává váljon a mércék meghatározásának. Az V. cikkből közvetlenül fakad a jogos védelem intézményének Alaptörvény-érintettsége, így nem kérdés, hogy az AB-nek be kell fogadnia ezeket az ügyeket. Kérdés, hogy milyen attitűddel és mennyire aktívan fog majd az AB a jogos védelmi dogmatikához viszonyulni, annak alakítójává válni.

VI.2.4. A *nullum crimen sine lege* elvével [Alkotmány 57. § (4) bek.] kapcsolatban változásként említhető, hogy az 53/1993 (X. 13.) AB határozatban foglaltak kifejezett módon az Alaptörvény szövegébe kerültek, kimondva, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás alapja – a háborús és emberiesség elleni bűncselekmények vonatkozásában – közvetlenül a nemzetközi jog általánosan elismert szabályaiból is fakadhat [Alaptörvény XXVIII. cikk (5) bek.]. Ez a tétel eddig is levezethető volt az ún. adopcións klauzulából [Alkotmány 7. § (1) bek. 1. fordulat, Alaptörvény Q) cikk (3) bek. 1. mondat], tartalmi újdonságot tehát nem jelent. Ezzel együtt pozitívumként értékelendő, hogy a büntetőjogi felelősség alapjait explicit normában pontosítja.

Szintén pozitív változás, hogy a Lisszaboni Szerződés nyomán az Alkotmány 57. § (4) bekezdésébe beiktatott, terjengős és kétes jelentésű félmondat („[...] – a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió

⁵² Ennek kapcsán a strasbourgi joggyakorlatra és a nemzetközi jogi kötelezettségekkel konform értelmezés követelményére [Alaptörvény Q) cikk (2) bek.] hívja fel a figyelmet JAKAB (48. lj.) 209.

⁵³ A Tervezet 27. § (2) bekezdése szerint: „A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az az élet kioltására is irányult volna, ha *a*) azt személy ellen éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan követik el, *b*) az a lakásba, éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan történő jogtalan behatolás, *c*) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen vagy felfegyverkezve történő jogtalan behatolás.” Véleményem szerint az élet elleni támadás megdönthetetlen vélelmét felállító rendelkezések – vagy azok egy része – alaptörvényellenesek. A kérdés mélyebb dogmatikai elemzésére e tanulmányban nincsen mód, itt most csak egy abszurd példával kívánom e szabályozás tarthatatlanságát érzékeltetni. Az idézett c) pont lehetővé tenné, hogy a ház kertjébe késsel bemászó (pl. uborkát szüretelő) tolvajt a ház ablakából célzott lövésekkel gyakorlatilag ki lehessen végezni.

⁵⁴ A kesznyéteni uborka tolvajok ügyeként elhíresült eset: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 12.B.700/2010/27. és Debreceni Ítéltábla Bf.I.91/2011/6. sz. ítéletek. A döntéseket kritizálja KARSAI Krisztina: „Az uborka tolvaj feláldozható, avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélezés” in GÁL István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem ÁJK 2011) 341. és köv.

jogi aktusai által meghatározott körben, az alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva – a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint [...]”) az Alaptörvény XXVIII. cikkébe nem került át.⁵⁵

A pozitív változások mellett azonban sajnos hiányosságokat is említeni kell. Ugyanis a korábbi Alkotmány szabályának nyelvi-logikai hibáját az Alaptörvény alkotója nem küszöbölte ki. Így a tagadó formában megfogalmazott diszjunktív mondat szerkesztés („vagy” kötőszó használata) továbbra is pont az ellenkezőjét jelenti, mint amit a mondat teleologikus értelme hordozna.⁵⁶

További hiányossága maradt az alaptörvényi szabályozásnak, hogy *nulla poena sine lege* elvet valójában *nem tartalmazza*, az csak a jogállami klauzulából vezethető le. Ezt az értelmezést erősíti, ha a XXVIII. cikk (4) bekezdésének szövegét összevetjük a nemzetközi emberi jogi egyezmények vonatkozó rendelkezéseivel, amelyek kifejezett módon szólnak az alapelv *nulla poena* aspektusáról.⁵⁷

VI.2.5. Az alkotmányozó ki kívánta zárni annak lehetőségét, hogy az Alkotmánybíróság megsemmisítse a *tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés* intézményét (Btk. 47/A. §),⁵⁸ ezért a személyi szabadsághoz való jog részgaranciáit lefektető IV. cikkbe, annak (2) bekezdésébe beiktatta a következő mondatot: „Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.” Ez az alaptörvényi rendelkezés lehetőséget teremt a büntetőjog-alkotó számára a *tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés* szabályozására, s egyúttal korlátok közé szorítja azt. Egyszerre *felhatalmazó és korlátozó* normáról van szó.

A *korlátozó funkciója* máris tetten érhető abban, hogy a Btk. alaptörvény-konformitásának biztosítása érdekében a 2011. évi CL. törvény egy új (3) bekezdést iktatott be a Btk. 47/A. §-ába, taxatív felsorolva azokat a szándékos, erőszakos bűncselekményeket, amelyek esetén lehetőség nyílhat a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárására.⁵⁹ Így például a kábítószerrel visszaélés

⁵⁵ A korábbi Alkotmány 2007. évi módosítását a normavilágosság szempontjából kritizálta CHRONOWSKI Nóra: „Uniós tagság és alkotmányos büntetőjog-alkotás” *Bűnügyi Szemle* 2009/1. 105–106. Tartalmi kritikát fogalmazott meg KARSAI-LIGETI (48. lj.) 404–405.

⁵⁶ Lásd részletesen SZILÁGYI Péter: „Szövegértésből elégtelen” *Népszabadság*, 2008. január 26.; KARSAI-LIGETI (48. lj.) 407.; CHRONOWSKI Nóra: „Nullum crimen sine EU?” *Rendészeti Szemle* 2008/4. 39–60.

⁵⁷ Részletesen lásd HOLLÁN Miklós (11. lj.) 323–324. msz.

⁵⁸ Az AB előtt 2004 óta több indítvány alapján folyt az eljárás, amely végül döntés nélkül, az actio popularisokra alapított többi ügyel együtt 2012. január 1-jén megszűnt. A *tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés* problematikájához – a teljesség igénye nélkül – ld. NAGY Ferenc: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához* (Budapest: HVGORAC 2005) 175–217.; BÀN Tamás: „A *tényleges életfogytig tartó büntetés* és a nemzetközi emberi jogi egyezmények” *Fundamentum* 1998/4. 119–127.

⁵⁹ Btk. 47/A. § (3) A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége a következő bűncselekmények esetén zárható ki: ha a bűncselekményt személy vagy dolog elleni erőszakkal követik el, az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása [139. § (1) bek.], a rombolás súlyosabban minősülő esete [142. § (2) bek.], a népirtás [155. § (1) bek.], az apartheid [157. § (1) és (3) bekezdések], a polgári lakosság elleni erőszak súlyosabban minősülő esete [158. § (2) bek.], a bűnös hadviselés (160. §), a nemzetközi szerződés által

legsúlyosabb változatai [Btk. 282/A. § (3) bek. és 282/B. § (3) bek.] esetén már nem szabható ki tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, erre 2012. január 1-je előtt még volt lehetőség, bár a gyakorlatban egyszer sem került rá sor.

A *felhatalmazó funkció* lényege, hogy a IV. cikk (2) bekezdése a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozási lehetőségének megadásával alkotmányi rangú kivételt teremt a III. cikkben deklarált embertelen büntetés tilalma alól.⁶⁰ Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy ettől az új rendelkezéstől függetlenül a jogalkotónak biztosítania kell, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása más – azaz a III. cikktől különböző – alaptörvényi normáknak is megfeleljen. Így a Btk. jelenlegi szabályai jelen pillanatban is ellentétesek a *nulla poena sine lege certa*, azaz a büntetés pontos törvényi meghatározottságának követelményével, hiszen a kiemelkedően súlyos büntetés esetében a büntetés kiszabásához semmilyen törvényi szempontot nem adnak, a bíró mérlegelésénél irányadó szempontokat nem határozzák meg. A „*certa*” követelmény teljesítéséhez a jogalkotónak ahhoz a kérdéshez kell törvényi szempontokat adnia, hogy mit mérlegeljen a bíróság akkor, amikor a feltételes szabadság lehetőségének ítéletben való biztosításáról vagy annak kizárásáról határoz. Amíg ez nem teljesül, a Btk. vonatkozó szabályai ellentétesek a B) cikk (1) bekezdésével, a jogállami klauzulával.⁶¹

A jelenlegi szankciórendszerünk legsúlyosabb büntetésének alkotmánykonformitásával kapcsolatban figyelemmel kell még lenni a Római Egyezmény követelményeire is.⁶² E téren jelentős fejlemény az Európai Emberi Jogi Bíróság nemrég meghozott döntése,⁶³ amely a három egyesült királyságbeli, tényleges életfogytig tartó szabadságvesztését töltő panaszos kérelmét elutasította, kimondva, hogy a büntetésük nem sérti az Egyezmény 3. cikkét, az embertelen büntetés tilalmát. A döntés részletes elemzésére e tanulmány keretei között nem kerülhet sor. Annyit azonban fontos megemlíteni, hogy a határozat nem általában a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményével kapcsolatban foglalt

tiltott fegyver alkalmazása [160/A. § (1) bek.], a hadikövet elleni erőszak súlyosabban minősülő esete [163. § (2) bek.], az emberölés súlyosabban minősülő esetei [166. § (2) bek.], az emberrablás súlyosabban minősülő esetei [175/A. § (3) és (4) bek.], az emberkereskedelem súlyosabban minősülő esetei [175/B. § (5) bek.], a közveszélyokozás súlyosabban minősülő esete [259. § (3) bek.], a terrorcselekmény [261. § (1) bek.], a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése súlyosabban minősülő esete [262. § (2) bek.], a zendülés súlyosabban minősülő esetei [352. § (3) és (4) bekezdések], az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak súlyosabban minősülő esetei [355. § (5) bek.], a harcokészültség veszélyeztetése súlyosabban minősülő esete [363. § (2) bek.], a parancsnoki kötelességszegés (364. §) és a kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól (365. §).

⁶⁰ A kérdést elemezve *JAKAB András* jut arra a következtetésre, hogy ez a rendelkezés a III. cikkkel való esetleges kollízió kiküszöbölésére lehet alkalmas. *JAKAB* (34. lj.) 208.

⁶¹ A *nullum crimen* elvet tartalmazó XXVIII. cikk (4) bekezdése ugyanis nem tartalmazza a *nulla poena* szabályt. Ld. fent V.2.4.

⁶² A kérdést vizsgálja, illetve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés holland, angol, walesi, olasz és francia mintáit bemutatja *JAKAB* (34. lj.) 207.

⁶³ *Cases of Vinter and Others v. the United Kingdom* (Application nos. 66069/09 and 130/10 and 3896/10; Judgment of 17 January 2012).

állást, hanem – a strasbourgi ítélezés lényégénél fogva – annak a konkrét esetekben való alkalmazásáról. Ez alapján kijelenthető, hogy e büntetésnek lehet olyan alkalmazása, amely nem egyezményesértő. Ugyanakkor a Bíróság által a döntésben lefektetett elvekből az is kiolvasható, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kötelező – a bírói mérlegelést kizáró – jellegű alkalmazása (*mandatory sentence*) az, amely leginkább felvetheti az embertelen büntetés tilalmába ütközés lehetőségét, azonban még ez a forma sem jelenti az Egyezmény automatikus megsértését (*not per se incompatible*).⁶⁴ A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés tehát in abstracto nem egyezményesértő, in concreto azonban az lehet. Különös, hogy eddig egyetlen magyar tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt sem fordult a strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz, így a Bíróság nem került abba a helyzetbe, hogy a magyar büntetőjogi szankcióról állást foglaljon. Emellett az is feltűnik, hogy az idézett Vinter-ügyben hozott döntésében a Bíróság széles körű jog-összehasonlító vizsgálatot végez, s bár Magyarországot egy rövid megjegyzés erejéig említi (52. bek.), de a jogösszehasonlítás körébe a magyar szabályozást – érthetetlen módon – végül nem vonja be. E büntetést szabályozó tagállamok között csak Angliát, Walest és Hollandiát említi, Magyarországot nem (55. bek.).

Látható tehát, hogy az Alaptörvény új szabályának beiktatása ellenére a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kérdése hazánkban még nincs végérvényesen lezárva, habár ez a jogi megoldás e büntetés „alkotmányjogi méregfogát” majdnem teljesen kihúzni látszik.

⁶⁴ A Btk. 47/C. § (2) bekezdése látszik ebből a szempontból kérdésesnek és vizsgálandónak, mivel újbóli életfogytig tartó szabadságvesztés esetére automatikusan kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét.